

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ У БЕОГРАДУ

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду изабрало нас је, на својој XVIII редовној седници одржаној 03. 05. 2018. године, у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације докторандкиње Оливере Драгишић, под насловом: **Конституисање комунистичке власти на Балкану. Упоредна анализа структуре власти у Румунији, Бугарској и Југославији 1944-1947. године.** У Комисију су изабрани: проф. др Милан Ристовић, редовни професор на Одељења за историју Филозофског факултета у Београду (ментор и писац реферата), проф. др Љубодраг Димић, редовни професор на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду, др Миле Бјелајац, научни саветник Института за новију историју Србије у Београду, доц. др Алексеј Тимофејев, доцент на Одељења за историју Филозофског факултета у Београду. После увида у докторску дисертацију, Комисија је слободна да поднесе следећи

Извештај Комисије о рукопису докторске дисертације**Оливере Драгишић****Конституисање комунистичке власти на Балкану.****Упоредна анализа структуре власти у Румунији, Бугарској и Југославији 1944-1947. године****Основни подаци о кандидаткињи**

Рођена у Лазаревцу 1983. године, где је завршила основну и средњу школу. Основне студије историје завршила је на филозофском факултету у Београду 2008. године. На Катедри за општу савремену историју Филозофског факултета у Београду је 2010. године одбранила мастер рад на тему *Уибеници историје у Бугарској и Југославији од 1944. до 1953. године. Компаративна анализа.* Докторске студије, на истој катедри, уписала је 2010. године са темом *Конституисање комунистичке власти на Балкану. Компаративна анализа структуре власти у Румунији, Бугарској и Југославији 1944-1947. године.* Као наставник историје је радила у основној школи у Лазаревцу, након чега се 2009. године запослила на Институту за новију историју Србије. Била је сарадник у настави на Катедри за општу савремену историју на Филозофском факултету од 2010-2013. године. Један је од секретара редакције часописа *Годишњак за друштвену историју.*

У Научно-истраживачком центру у Петници је била полазник, сарадник и предавач на семинарима етнологије и историје од 2002. године.

Била је члан истраживачког тима United States Holocaust Memorial Museum који је 2007. године спроводио истраживање у Србији. 2013-2014. године је учествовала на DAAD пројекту Jugoslawien im Umbruch (Југославија у преокрету) у Берлину, 2013. године је била полазник политиколошког семинара института РИСИ (Руски институт стратегијских истраживања) у Москви. Била је учесник на домаћим и страним научним скуповима, усмеравајући постепено своја интересовања ка савременој балаканској историји. Похађала је више семинара у Румунији и Бугарској, усавршавајући румунски и бугарски језик. Говори енглески, бугарски и румунски језик.

Библиографија:

Чланци:

- Оливера Драгишић, „Перцепција Истока, Запада и самоперцепција у југословенској штампи 1948-1949. године“, *Токови историје*, 2/2015, с. 155-175.
- Оливера Драгишић, „Идеолошко-политичке интерпретације средњевековних тема у уџбеницима историје у Бугарској и у Југославији 1945–1953. године“ – Традиција и трансформација. Политичке и друштвене промене у Србији и Југославији у 20. веку, књ. 1, ИНИС, Београд 2015, ISBN 978-86-7005-130-0
- *Perception of the East, West and Selfperception in Yugoslav Press 1948-1949.* - <https://yurepraesentationenimubruch.wordpress.com/2013/09/16/percepција-istoka-zapada-i-samopercepција-u-jugoslovenskoj-stampi-1948-1949-godine/>
- Оливера Драгишић, Прабугари у бугарским и југословенским уџбеницима историје, Историјска трибина младих сарадника Института за новију историју Србије, Бр.1, Београд 2013, с. 201-219.
- Olivera Marković, Tumačenje istorije Vizantije u sovjetskom modelu udžbenika u Bugarskoj i Jugoslaviji 1944-1953, in: Godišnjak za društvenu istoriju, XVII/2, 2012, [Interpretations of Byzantine History in the Soviet model of textbook in Bulgaria and Yugoslavia 1944 – 1953] – http://www.udi.rs/articles/o_markovic_2011_2.pdf
- Olivera Marković, Pogled kroz film na bugarsko-srpske odnose. Analiza bugarskog igranog filma Kradljivac bresaka, in: Godišnjak za društvenu istoriju, XVII/2, 2010, 49-72. [A View on Bulgarian-Serbian Relations Through Film: Analysis of Bulgarian Feature Film The Peach Thief]- http://www.udi.rs/articles/o_markovic_2010.pdf

- Olivera Marković, *Kallay`s Regime in Bosnia and Herzegovina from 1882 until 1903: "The Creation of a New Nation"*, *Anthropology of/in the Post – Socialist World*, Plzen, 2008, 59 – 67.
- Olivera Marković, *Doktor Sima Rovinski. Mali čovek i velika istorija*, in: *Petničke sveske*, 52, 2002, 7-14. - *Doctor Sima Rovinsky. Common Man and Big History*
Преводи:
 Беров, Христо, “Балканска индустријализација балканских `Манчестера`”: Лесковац и Габрово, *Годишњак за друштвену историју*, XIX/3, 2012, с. 7-41.
 Груев, Михаил, “Комунизам и хомосексуализам у Бугарској (1944-1989)”, *Годишњак за друштвену историју*, XVII/3, 2010, с. 7-23.

Прикази:

- Горан Милорадовић, Лепота под надзором. Совјетски културни утицаји у Југославији 1945-1955, *Токови историје*, 1/2013, 385-390.
- Tomas Hilan Eriksen, Etnicitet i nacionalizam, in: *Tokovi istorije*, 3, 2009, 207-212.
- Међународни научни skup “Ослободjenje Beograda 1944. godine”, in: *Arhiv*, 1-2, 2009, 172-178.
- Colin Imber, *The Ottoman Empire, 1300 – 1650, The Structure of Power*“, *Beograd 2006*”, in: *Istorijski časopis*, 53, 2006, 182 – 186.

Предмет и циљ докторске дисертације

Основни задатак дисертације био је да кроз анализу три случаја транзиције, са њиховим специфичностима, прати глевне процесе који су пратили долазак комуниста и њихово учвршћивање на власти, и стварање политичког, идеолошког и друштвеног модела који је као модел имао онај изграђен у Совјетском савезу. Кандидаткиња је, користећи се доступним необјављеним, објављеним изворима, секундарним изворима и историографском и другом стручном литературом користећи се компаративном методом, трагала за случностима али и бројним разликама које су пратиле ове процесе, који су као резултата имали претварање ових држава у једнопартијске диктатуре са свим обележјима стаљинистичког система.

Дисертација је има у средишту анализе преломни период у историји три балканске државе, (1944-1947) када је дошло до промене политичког и идеолошког система и њихово претварање у државе „народне демократије“ са доминантном улогом комунистичких партија. Овај транзициони процес отворен је у три суседне државе у различитим унутрашњим и спољнополитичким околностима (у Румунији и Бугарској, земљама које су до августа, односно септембра 1944. биле чланице Осовине, да би после продора Црвене Армије на њихову територију промениле ратујућу страну, док је Југославија пролазила кроз процесе који су се због сложености унутрашње ситуације али и спољнополитичких околности одвијали у

другачијим условима), али је на њега најважнији утицај имала политика великих сила и њихове одлуке о подели „интереса“ на овом делу европског континента. Требало је компарацијом три случаја показати сличности и разлике процеса освајања власти комуниста. Кандидаткиња је доставила рукопис коју садржи 447 стране основног текста и двадесет страна са наведеним изворима и литературом.

У писању дисертација кандидаткиња се ослањала на необјављену грађу из архивских институција у Србији (Архив Југославије: Кабинет маршала Југославије, осам збирки из фонда ЦК СКЈ, Фонд Моше Пијаде, Збирка Драгољуба Јовановића; Историјски архив у Неготину), Бугарској (Централни државни архив у Софији, Државни архив у Видину), Архив у Турну Северину. Користила је објављену архивску грађу из збирки Foreign Relations of the US (FRUS), National Archives and Records Administration (NARA), и бројне збирке објављене југословенске, бугарске, румунске, совјетске и грађе, о чему сведочи дуг списак наслова збирки извора. Такође, користила је и обимну историографску литературу српске (и друге југословенске), бугарске, румунске, британске, америчке и друге провенијенције, што сведочи о завидном истраживачком напору, да се проблемски обухвати један хронолошки кратака, али изузетно комплексан период историје ових земаља. За потребе рада на дисертацији кандидаткиња је као неопходан инструмент користила, у међувремену стечено познавање румунског и бугарског језика, што је омогућило неопходан приступ грађи и историографији на овим језицима.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Кандидаткиња је полазила од хипотезе да је у случају Румуније и Бугарске одлучујући фактор у њиховом претварању од монархија са ауторитарно-екстремно националистичким режима (са, посебно у румунском случају, идеолошким утицајем модела аграрног фашизма), била совјетска окупација која је омогућила локалним комунистичким партијама, да уз снажну совјетску подршку и логистику да после кратке изнуђене невољне сарадње уђу у борбу са грађанским политичким партијама и после њихове маргинализације и уклањања утицаја, обезбде себи потпуну контролу власти. Такође, да је том приликом, дошло до компромитовања договора о подели утицаја између Совјетског савеза и западних савезника, што је довело и до њиховог потпуног истискивања с овог простора. У Југославији, кандидаткиња је полазила од стања произведеног окупацијом, анексијом, колаборацијом, оружаном отпором, грађанским ратом и резултата у којем су се политичке, идеолошке али и различито схваћене националне политике укрштала и сукобљавале око модела који је требало изградити после рата. У овом сложенем окружењу као носиоци посебних идеолошких и политичких концепата на крају рата били су југословенски комунисти као водећа политичка снага НОП-а и грађански политичари у југословенској влади у емиграцији и око ње, и четничког покрета (ЈУВО) и краља. Савезничка политика је утицала да прелазни период са прелазним решењима, која су била за најснажније играче у овој игри моћи-комунисте израз пре наметнутог прагматизма него жеље за компромисом, буде у стварности само увод у потпуно истискивање свих оних политичких снага им личности које су се опирале доминацији КПЈ.

Садржај дисертације

У **Предговору** дат је осврт на истраженост овог периода, стање историографије и проблему који су уочени приликом дефинисања питања која су се нашла у фокусу анализе, почевши од појмова и њихове садржине, до тога у којој мери се може говорити о припадању (или не припадању) једном геополитичком и историјском простору (Балкан), оправданости хронолошких граница, проблема везаним за компаративни приступ теми и друга јметодолошка питања.

Увод доноси потребне унутрашње и спољнополитичке оквире, уз скретање посебне пажње на важност коју су имале политике великих сила, чији су интереси, сагласност и сукоби око структуре послератне будуће политичке карте Европа и Балкана, били, без обзира на локалне посебности, од одлучујуће важности и за процесе транзиције ка систему у којем су комунисти имали сву власт. Указано је на историјску условљеност разлика – почетних позиција три државе, утицај другачијих позиција Румуније и Бугарске, до августа, односно септембра 1944. земаља савезница Трећег Рајха (Бугарске и као окупационе силе у Југославији), и Југославије са снажним покретом отпора, владом у избеглиштву, променама односа великих савезничких сила према збивањима у земљи, грађанским ратом, непостојањењем совјетске окупације, и низом других чинилаца који су утицали на југословенске специфности и различитости у односу на друга два проучавана случаја. Поред балканског указано је и на важност ширег, пре свега медитеранског контекста у разумевању ових процеса.

Ауторка је основни проблемски део текста дисертације поделила на три целини, од којих је свака посвећена једној од земаља-случајева.

Румунија.

На широкој основи румунске и стране историографије дат је неопходан (демографија, географија, историја, култура и друго) увод који омогућава боље разумевање свих процеса који су се догађали у периоду 1944-1947. године. Посебно је истакнуто место Румуније у Другом светском рату до изласка из Осовине и промени ратујуће стране. Указано је на изузетну важност војног фактора у успостављању почетних позиција промене власти, специфичност положаја малобројне КП Румуније и одлучујућег фактора, присуство совјетских трупа и совјетског интереса. Пружена је добро изложена анализа процеса уклањања утицаја традиционалних грађанских политичких странака, инкорпорисање њихових делова у нових систем власти (укључујући и „интеграцију“ дела чланства фашистичке „Гвоздене гарде“ у нови систем), кориштење доминантне позиције СССР-а у истискивању утицаја западних савезника, Британаца и Американаца, „трампу интереса“ (Румунија за Грчку). Из излагања на преко стотину страница текста, добија се један сложен, добро изведен увид у румунски случај, са

такође добро уоченим главним линијама процеса који су се одвијали током периода доласка и учвршћивања власти комуниста у Румунији.

Бугарска представља, како с разлогом и аргументовано истиче ауторка, други посебан случај. У овој балканској земљи, за разлику од Румуније, комунисти су имали снажну организацију и што је такође важно нагласити, бугарски „кадрови“ су били на многим кључним положајима у Комунистичкој партији што је била сасвим другојачија полазна позиција за долазака на власт од румунске. Посебан нагласак дат је важности удара изведеног почетком септембра 1944, збацивању проосовинске владе, примирју, уласку Црвене армије и стварању владе Отаџбинског фронта као основног „канала“ и „трансмисије“ којим је рашчишћаван пут за учвршћење власти комуниста. У овим процесима праћено је трансформисање армије и полиције, обрачун са припадницима бивше елите, елиминација прозападних политичких група и личности, анализарана тактика ових обрачуна, привремено Стаљиново тактичко попуштање пред америчким савезницима, да би се ауторка детаљно окренула времену на почетку Хладног рата у којем је дошло да учвршћењу, коначном, совјетских позиција, што је довело и до краја периода „националног комунизма“ и формирања модела власти који ће на дужи рок остати доминантан.

Трећи део дисертације посвећен је **Југославији**, која је по сложености **процеса, правцу и фазама** којима су се они одвијали, бројности актера, страних и домаћих, динамици, представљала изузетно сложен „случај“, у којем је борба за послератну власт отворена много раније него у две суседне државе. Ово поглавље је написано на основу резултата домаће и стране историографије (неки наслови, по нашем мишљењу су изостављени).

Кандидаткиња се у покушају да реконструише и анализира југословенски „случај“ враћа на неке политичке процесе међуратног периода (као што је било проглашење Бановине Хрватске), али, стављајући нагласак на кључну важност дешавањима покренутих окупацијом и појавом Народноослободилачког покрета Југославије и четничког покрета (ЈУВО), који су по свом идеолошком профилу представљали непомирљиве супротности, које су биле подлога грађанског рата. И један и други покрет раде на успостављању мреже (макар формалне и „на папиру“) локалних и других органа власти, позивајући се на „легитимитет“: Михаиловићев покрет на чињеницу да га признаје југословенска влада у емиграцији и до 1943 савезници, партизански покрет на легитимност коју даје борба за ослобођење и револуција. Борба око примата власти у Југославији, као и улога страног фактора у домаћој и страниј историографији је питање које је, без обзира на разлике у тумачењим, добро елаборирано, укључујући и савезнички заокрет (на првом месту Черчиллов) од „Драже ка Титу“ и укључивање америчког фактора о чијој улози, поред добро уочених елемената има и закључака о која се може расправљати (на пример, о природи Рузвелоте сарадње са Стаљином, на страни 336).

Ова ситуација је на самом почетку била „интернационализована“, укључивањем Британаца, Совјета и касније Американаца, са својим различитим политичким полазиштима, али до средине рата ипак вођена главним циљем, подршком снагама које су водиле активан, по

ефектима видљив отпор против непријатеља. Ауторка (по нашем мишењу пренаглашено) сматра да је због везе КПЈ са Коминтерном „онај део Југословена који се прикључио партизанском покрету на почетку рата постао подређен вођи КПСС-а. као што је и цивилна структура власти коју су југословенски партизани у позадини...изграђивали...и постепено проширили на остатак (!) југословенске територије, портискујући...четничку војну и цивилу структуру“. Скреће пажњу на разлике у положају и важности коју су грађанске партије (њихови остаци) имале у тре различите земље, уз тврдњу да је једина странка на Балкану, која је сељачко питање имала у средишту свог програма, која је остала ван британског утицаја била „Радикална странка“ (ЈРЗ?). У разговору с кандидаткињом биће потребно да се неколика питања додатно прецизирају (на, пример, виђење улоге НДХ, партизанском покрету и његовој националној политици, заступљености Срба у НОВЈ и НКОЈ и другим органима власти 1944-45, позивање на неке психолошке теорије о моћи, давању мање простора, ван “српског проблема“ процесима у другим деловима Југославије и слично), што ће бити учињено на одбрани.

Детаљно је изложен процес успона КПЈ ка власти у последњој фази рата, утицају одлука међусавезничких договорања и њихове (не-)примене на Балкану (стварање заједничке владе у Југославији) анализирана тактика истискивања остатака грађанске опозиције (и „абсорбовање“ њених делова), борба за Србију, и коначно по завршеку рата учвршћивање комуниста као једине, доминантне идеолошке и политичке структуре власти уз примену политичке вештине, изградњу инструмената контроле (армија, ОЗНА, УДБ) али и разгранате мере насиља над неистомишљеницима. Иако о томе у рукопису има помена у два претходна поглавља, кандидаткиња у последњем поглављу бави се поређењем „југословенског случаја“ с оним процесима који су се истовремено одвијали у Румунији и Бугарској, уз скретање пажње на неке сличности али много више на разлике које су утицале на специфичност сваког од анализираних случајева.

Научни допринос дисертације

и

Закључак

Кандидаткиња је била пред сложеним истраживачким задатком, који је захтевао захватње у неколико, у нашој историографији ретко отвораних приступа, пре свега оних који утемељено пореде „југословенски случај“ у овом периоду (а и у другим историјским периодима и случајевима !) са процесима у суседним балканским друштвима и државама. То је захтевало поред познавања језика, улазак у, за нашу историографију такође слабо или готов потпуно непознато простор суседних историографија и њихових резултата (у овом случају то више важи за румунску историографију, у мањој мери бугарску), и њиховог виђења ових историјских феномена. Компарација која је изведена јесте добар начин да се уоче сличности и разлике, да се избегну поједностављени закључци без утемељења у историјској стварности.

Имајући у виду захтеве које је компаративни приступ наметао, као и општи резултат, Комисија је мишљења, да су посебно поглавља о Румунији и Бугарској, значајан, веома добро утемељен допринос познавању историјског периода и проблеме транзиције власти на крају Другог светског рата. У трећем делу, посвећеном Југославији, начињен је покушај, да се прате ови процеси у свој њиховој комплексности, и да једно, у неким деловима, другачије тумачење и виђење од онога која је преовлађујуће у домаћој историографији.

Поред неких питања, која ће бити разјашњена у дискусији на одбрани, Комисија сматра да је кандидаткиња, Оливера Драгишић, предајући рукопис докторске дисертације „Конституисање комунистичке власти на Балкану. Упоредна анализа структуре власти у Румунији, Бугарској и мЈугославији 1944-1947. године“, испунила потребне услове за усмену одбрану.

У Београду, 4. маја 2018. године

Комисија за оцену докторске дисертације:

др Милан Ристовић, редовни професор ФФ

ментор и писац реферата

др Љубодраг Димић, редовни професор ФФ

др Миле Бјелајац, научни саветник, ИНИС

др Алексеј Тимофејев, доцент, ФФ

